

OSMANLI'DA GUREBA HASTANELERİ: CANIK / SAMSUN GUREBA HASTANESİ'NİN İNŞA SÜRECİ VE KİTABESİ

HOSPITALS FOR THE POOR DURING OTTOMAN EMPIRE: CONSTRUCTION PROCESS AND INSCRIPTION PANEL OF THE GUREBA HOSPITAL IN CANIK / SAMSUN

Nurcan YAZICI METİN *

Makale Bilgisi

Başvuru: 9 Mayıs 2019

Hakem Değerlendirmesi: 14 Mayıs 2019

Kabul: 30 Mayıs 2019

DOI Numarası: 10.22520/tubaked.2019.19.003

Article Info

Received: May 9, 2019

Peer Review: May 14, 2019

Accepted: May 30, 2019

DOI Number: 10.22520/tubaked.2019.19.003

Özet

Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmetleri, 19.yüzyıla gelinceye kadar şifahane, dartüşşifa olarak isimlendirilen sağlık kuruluşları tarafından verilmiştir. Bu yüzyılda, Osmanlı'daki modernleşme girişimlerinin bir parçası olan sağlık hizmetlerindeki iyileştirmelerin halk nezdindeki karşılığını gureba hastaneleri oluşturmaktadır. İlk modern hastaneler askeri hastanelerdir ve bunları sivil hastaneler olan gureba hastaneleri takip etmiştir. Bu amaçla inşa edilen ilk hastane, 1847 yılında açılan İstanbul'daki Vakıf Gureba Hastanesi'dir. Bu hastaneyi takiben Osmanlı coğrafyasının pekçok yerinde gurebaya hizmet vermek üzere hastaneler açılmıştır. Trabzon Vilayeti'ne bağlı Canik/Samsun'daki gureba hastanesi de bunlardan birisidir. 19.yüzyılın sonlarında inşasına başlanılmış olan gureba hastanesi halktan toplanan yardımlarla inşa edilmiştir. Gureba hastanesinin inşası devam ederken adının, padişahın yirmi beşinci cülus yıldönümüne izafeten "Hamidiye Hastahanesi" olması kararlaştırılmıştır. Ek olarak cülusa dair bir tarih metninin mermer sütun üzerine altın harflerle kazınması ve bu sütunun hastane bahçesinde uygun bir yere dikilmesi planlanmıştır.

Bu makalede, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler ışığında hastanenin inşa sürecine değinilmekte; kısaca mimarisi anlatılmakta; başka bir yayında bahsi geçmeyen ve hastane bahçesine dikilmesi düşünülen mermer sütun ile üzerine yazılması planlanan kitabe tanıtılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Mimari, Batılılaşma, Tanzimat Dönemi, Hastane.

* Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, e-posta: nurcihanyaz@hotmail.com

Abstract

Health services during Ottoman Empire were provided by health institutions that were called healing house, hospital until the 19th century. In this century, hospitals for the poor correspond for the improvements in health services as part of modernization initiatives during Ottoman Time for the people. The first modern hospitals were military hospitals and they were followed by hospitals for the poor, called ‘Gureba Hospitals’, that stood as civil hospitals. The first hospital that was constructed with this purpose during Ottoman Empire was the Vakıf Gureba Hospital in Istanbul, which was opened in 1847. Gureba Hospitals were opened in order to serve the poor in many places of Ottoman geography following this hospital. The Gureba Hospital in Canik / Samsun within the Province of Trabzon was one of them. The construction of the Gureba Hospital started at the end of 19th century, and it was constructed with the grants collected from the people. As the construction of the hospital continued, the name of the hospital was decided to be “Hamidiye Hospital” attributing to the 25th enthronement anniversary of the Sultan. There was a plan to engrave a date text regarding the enthronement on a marble column with gold letters and plant this column to an appropriate place in the garden of the hospital.

In this article, the construction process of the hospital is mentioned in the light of the documents in the Ottoman Archives of the Presidency State Archives; its architecture is explained in short. In addition, the article introduces that was planned to be written on the marble column to be erected in the garden of the hospital, which is not mentioned in any other publication previously.

Keywords: Ottoman, Architecture, Westernization, Tanzimat Period, Hospital.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmetleri, şifahane, darüşşifa olarak adlandırılan sağlık kuruluşlarında verilmiştir.¹ Bu sağlık kuruluşları, Osmanlı'dan önce Anadolu'da Selçuklu çağında da mevcuttu. Osmanlı, mevcutlara ek olarak genellikle külliye bütünü içinde darüşşifalar yaptırmış; sağlık hizmetlerinin verildiği bu kuruluşlar aynı zamanda tıp eğitimin verildiği medreselerle birlikte ele alınmıştır (Cantay, 1992: 27-33). Osmanlı Devleti'nde birçok alanda olduğu gibi sağlık alanında da modernleşme çalışmaları; Batılı anlamda hastanelerin kurulması 19. yüzyıldadır. Bu anlamda ilk modern hastaneler ise askeri hastanelerdir (Pabuçcu, 2014: 86). İlk modern sivil hastaneler de aynı yüzyılda kurulmuştur ve bu hastanelerin kurulmasında veba ve özellikle kolera salgınları etkili olmuştur. 1831'deki ilk kolera salgını yüzyıl boyunca birçok salgın takip etmiş; özellikle 1865 yılında yaşanan kolera salgını çok büyük ölümlere sebep olmuş, sadece İstanbul'da 30 bin kadar insan ölmüştür (Ayar, 2007: 27-37). Salgın hastalıkların vesile oluşturduğu Osmanlı'daki modernleşme girişimlerinin bir parçası olarak ele alınması gereken sağlık hizmetlerindeki iyileştirmelerin halk nezdindeki karşılığını gureba hastaneleri oluşturmaktadır. Osmanlı'da gureba hastanesi adıyla kurulup hizmet veren ilk sivil hastane, 1837'de hizmete açılan, Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camisi avlusundaki, Edirnekapı Gureba Hastanesi'dir (Mursal, 2017: 5; Yıldırım, 2014: 307). Bu hastaneyi takiben Osmanlı coğrafyasının pekçok yerinde gurebaya hizmet vermek üzere hastaneler açılmıştır. İlk açılan bu hastaneler, (ya da hastane adı altında açılan sağlık birimleri) dönemin diğer kurumlarında olduğu gibi mevcut birtakım yapıların dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Aynı yıllarda Mekke Gureba Hastanesi de inşa olunmuştur (Mursal, 2017: 34-35). Osmanlı'da bu amaçla inşa edildiği bilinen ilk sivil hastane ise İstanbul Yenibahçe'deki, 1847 yılında açılan Bezm-i Alem Vakıf Gureba Hastanesi'dir (Yıldırım 2013). Bu hastaneyi Osmanlı coğrafyasının hemen her yerinde inşa edilen veya başka yapılardan dönüştürülen sivil hastaneler, gureba hastaneleri takip etmiştir. Bu hastanelerin büyük çoğunluğu II. Abdülhamid Dönemi'nde inşa edilmiş; padişahın cülüsüne izafeten temel atma töreni ya da açılış yapılarak bunlara Hamidiye Hastanesi adı verilmiştir. Bu hastanelerin bir örneği de 19. yüzyılda Trabzon Vilayeti'ne bağlı Sancak Merkezi olan Samsun'da inşa edilmiştir.

HASTANENİN İNŞA SÜRECİ

Samsun'daki ilk sivil hastanenin 1880'li yıllarda Samsun Belediyesi Karantinahanesi civarında, sahilde bulunduğu, burasının dört odalı eski bir bina olduğu ve bu yetersiz mekanda, zor koşullarda sağlık

hizmeti verildiği bilinmektedir. Samsun'da ihtiyaç duyulan hastaneye dair girişimleri 1895 yılında Canik Mutasarrıfı Hamdi Bey başlatmıştır. Hastane inşası için gerekli olan para, burada yetişen tütün gelirlerine getirilen ek vergiden toplanmış ve sağlık işleri için oluşturulan komisyonun ilk icraatı, bugün hastanenin bulunduğu arsanın satın alınması olmuştur. On beş bin metre karelik hastane arsası Yakop Bey'den satın alınmış; hastane 865 metre kare üzerine inşa edilmiş, kalan arazi de geniş bahçe olarak bırakılmıştır (Foto. 1). 1895 yılında başladığı ifade edilen hastane inşaatı,² 1902'de tamamlanmıştır (Sarısakal, 2006: 39-41).

Fotoğraf 1. Samsun/Canik Gureba Hastanesinin eski bir fotoğrafı / An old photo from the Samsun/Canik Gureba Hospital (Kaynak: R. Vadala, Samsoun Passe-Present-Avenir, 1934).

Samsun'daki gureba hastanesinin inşa süreci, dönemin resmi yazışmalarından takip edilebilmektedir.³ Dahiliye Nezareti'nden Şura-yı Devlete gönderilen 23 Zilhicce 1317 (24 Nisan 1900) tarihli yazıda, Samsun şehri sakinleri ve "fukara merzası" (fakir hastalar) için bir tedavi yeri bulunmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte Samsun'da belediye adına eski ahşap bir bina hastane haline getirilerek burada idare edilmeye çalışılmakta, ancak tanımlanan yer ihtiyaç için yetersiz kalmaktadır. Fakir hastalar evlerinde kapalı kalmakta ve bu yüzden iyileşmemektedir. Burada bir gureba hastanesi inşası için ahali tarafından îâneten 249 bin kuruş toplanmış; keşif sonrası eksik kalan inşaat masraflarının üst tarafı olan 110 bin kûsur kuruşun da yine îâneten toplanacağı "taahhüt" olunmuştur. Bu tarihte, "...kasabanın münasib bir mevkinde

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerden inşaatın bu tarihte başlamadığı anlaşılmaktadır. Bkz. BOA, İ.DH., 1376, Tarih: 5 Rebiülevvel 1318 (1 Temmuz 1900).

³ Gureba Hastanesi olarak başlanıp Sultan II. Abdülhamid'in cülüs yıldönümüne izafeten Hamidiye Hastanesi adını almış; 1908'de Canik Gureba Hastanesi olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile Memeleket Hastanesi'ne dönüştürülmüş; 1940'lı yıllardan itibaren Samsun Millet Hastanesi, son dönemde de Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi olarak yakın zamana kadar hizmet vermiştir. Bkz. Sarısakal, 2006: 42.

¹ Selçuklu ve Osmanlı Dönemi sağlık kuruluşları için şifahane ve darüşşifanın yanı sıra pekçok farklı isim de kullanılmıştır. Bkz. Cantay, 1992: 2.

inşası kararlaştırılmış olan mezkûr *hastahanenin*” padişaha izafetle “Hamidiye” olarak isimlendirilmesi istenmiştir.⁴

1900 yılı ortalarında hastane inşaatının devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu tarihte keşif defteri ve haritası/planı sunulan hastanenin inşası ve hastaneye padişahın adının verilmesi uygun bulunmuştur (Belge 1).⁵

Bu yazışmaları takiben, Trabzon valisinin 18 Rebiülahir 1318 (13 Ağustos 1900) tarihli tavrında, Samsun’da inşası planlanıp Hamidiye olarak isimlendirilmesi kararlaştırılan hastanenin “*vazı esası resmi behiyenin icrâ olunduğu ve mezkûr hastahanenin cülûs-ı hümayun minnet mekrûn hazreti hilâfet-penâhinin yirmi beşinci sene-i devriyesinin şeref tengarine yar-gâr olmak üzere kabulü ve o yolda terfîb ve tanzîm olunacak manzum tarihin bir mermer sütununa altun kalemle hakk ettirilerek işbu sütunun hastahane bahçesinin münâsib mevki’ne rekzi...*” için Canik Mutasarıflığı’ndan gelen ve vilayet idare meclisince de uygun bulunan yazı ile müsaade istenmektedir.⁶ Hastanenin “*hazreti hilâfet-penâhinin yirmi beşinci seneyi devriyesi hatırası*” olmak üzere kabulü ve yukarıda tanımlanan “*o yolda terfîb ve tanzîm olunacak manzûm tarih bir mermer sütuna altun kalemle hakk ettirilerek...*” sütunun hastane bahçesinde uygun görülen bir yere dikilmesi için müsaade verilmiş ve tarih metni istenmiştir.⁷

HASTANENİN KİTABESİ

Samsun’da Gureba Hastanesi olarak başlatılıp inşaatı devam ederken “Hamidiye Hastanesi” olarak isimlendirilmesi kararlaştırılan hastane için bir tarih kitabesinin hazırlatıldığı, dönemin yazışmalarından anlaşılmaktadır. Trabzon valisinin 26 Şaban 1318 (18 Aralık 1900) tarihli, Dahiliye Nezareti’ne gönderdiği yazıda, “*Samun şehrinde îâne-i ahali ile inşâ olunmakta olub derdest hitâm bulunan hastahanenin mahallinden gelen resmi ile bahçesinin münâsib bir yerine rekz ettirilecek mermer sütuna hakk ettirilmek üzere gönderilen*” tarih metni takdim kılınmıştır. Dahiliye nazırının 16 Şevval 1318 (6 Şubat 1901) tarihli yazısında da Samun’da îâne-i ahali ile inşası kararlaştırılıp padişahın adının verileceği hastanenin padişahın cülûsunun “*yirmi beşinci sene-i devriyesi hatırası olmak üzere inşâ olunduğuna dair*” tanzim olunarak hastane bahçesinin uygun bir yerine dikilmesi

Belge 1. Samsun’da bir Gureba Hastanesi inşa edilmesi ve hastaneye padişahın adının verilmesine dair belge / *The document concerning the construction of a Gureba Hospital and naming it after the Sultan. (BOA., DH.MKT., 23 Rebiülahir 1318, 22 Ağustos 1900).*

planlanan mermer sütuna kazınacak manzum tarih metni eklenmiştir.⁸ 12 satırlık metin, bir sütun çizimi üzerine yazılmıştır. Dörtgen bir kaide üzerinde yer alan sütun, kademeli olarak yükselmektedir. Eliptik bir alt taban, yarım daire silme kuşağıyla dörtgen üst kaideye bağlanmakta, üzerinde de pahlı köşelerle belirlenmiş olan köşeli sütun yükselmektedir. Bu sütunun ön yüzüne 12 satırlık kitabe metni yazılmıştır. Metnin üstünde yine kademeli bir kaide düzenlemesi üzerinde yuvarlak bir form içinde padişahın tuğrasına yer verilmiştir. Sütun gövdesinin bitiminde mukarnasvari bir şerit; rumi ve zencerek süslemeli tepelik düzenlemesi bulunmakta; sütun soğanvari bir kubbecikle son bulmaktadır. Bu haliyle dönemin eklettik, oryantalist beğenisini yansıtan sütunun boyutlarına dair bir bilgi verilmemiştir. Sütun gövdesinde yazılı olan tarih metni şöyledir (Belge 2).

⁴ BOA, İ.DH., 1376, Tarih: 5 Rebiülevvel 1318 (1 Temmuz 1900).

⁵ BOA., DH.MKT., 2392/138, Tarih: 25 Rebiülahir 1318 (22 Ağustos 1900).

⁶ BOA., BEO., 1555/116553, Tarih: 22 Cemaziyelevvel 1318 (17 Eylül 1900).

⁷ BOA., DH.MKT., 2403/97, Tarih: 22 Cemaziyelevvel 1318 (17 Eylül 1900).

⁸ BOA., İ.DH., 1381/1318?, Tarih: 1 Zilkade 1318 (20 Şubat 1901).

Velî-ni 'met bi-minnetimiz pâdişâh-ı adâlet-penâh

Ve şehriyâr-i merâhim iktinâh es-sultan

İbnussultân es-sultân es-sultan el-gâzi

Abdülhamid Han eyyedallâhû hilafetuhû

İlâ âhiri 'd-deveran efendimiz hazretlerinin

Yigirmi beşinci sene-i devriye-i cülûs-u

Hümâyûnlarının hâtıra-i mefâhir-i ümniyyesiyle

Ve (Hamidiyye) nâm ulviyet ittisamıyla

Bilâ istisnâ her sınıf teb 'a-i sâdıka-i

Padişahîye küşâde bulunan işbu hasta

Hane altmış dört yataklık olmak üzere

Samsun ahalisi nâmına inşâ kılınmıştır 1316

(Rumi: 1900-1901)

Hastane bahçesine dikilecek mermer sütun üzerine yazılması planlanan manzum tarih metni için izin verilmiştir.⁹ Tarih metnini içeren bu kitabede, padişah Sultan II. Abdülhamid'e övgülerin yanı sıra sultanın cülûsunun yirmi beşinci sene-i devriyesinin hatırası olarak hastaneye "Hamidiye" adının verildiği; Samsun halkı adına inşa edilen hastanenin atmış dört yataklık olduğu yazılmıştır.

1900 yılında henüz inşası devam etmekte olan hastane için halktan yardım toplanmış; keşif sonrası toplanan paranın inşaat için yeterli gelmeyeceği anlaşılmış; bununla birlikte eksik kalan kısmın da yine îâne-i ahali ile toplanacağı bildirilmiştir. Hastanenin inşası devam ederken adının, padişahın yirmi beşinci cülûs yıldönümüne izafeten "Hamidiye Hastahanesi" olması kararlaştırılmış ve cülûsa dair bir tarih metninin mermer sütun üzerine altın harflerle kazınarak, hastane bahçesinde uygun bir yere dikilmesi planlanmıştır. Bugün mevcut olmayan bu sütunun o tarihte dikilip dikilmediği tespit edilememiştir. Başkaca herhangi bir kaynaktan bahsi geçmeyen bu sütun dikilmemiş olmalıdır.

Belge 2. Hastane bahçesine dikilmesi planlanan, tarih kitabesinin yer aldığı sütun / The column with the inscription which was planned to be erected in the garden of the hospital. (BOA., İ.DH., 1381/45).

1908 yılında Samsun Hamidiye Hastanesi olarak tanımlanan hastanenin bir kısmının, askeriyeeye verildiği anlaşılmaktadır. Bu kısma matbah, gasilhane, çamaşırhane, koğuş ve sair birimler inşasına ihtiyaç duyulmuş ve inşa ettirilmesi kararlaştırılmış; masrafların nereden ve nasıl karşılanacağı tanımlanmıştır.¹⁰ 1909- 1914 yılları arasında, hastanenin 30 yataklık bir bölümünün askeri hastane olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Sarısakal, 2006: 42). Askeriyenin

⁹ BOA., DH.MKT., 2463/24, Tarih: 27 Zilkade 1318 (18 Mart 1901).

¹⁰ BOA., Y.MTV., 307/34, Tarih: 7 Safer 1326 (11 Mart 1908).

kullanımının bu tarihten önce başladığı ve bu kullanıma bağlı olarak hastaneye birtakım mekanların ilave edildiği; mevcut hastanede bazı mimari düzenlemelerin yapıldığı anlaşılmaktadır.

1912 tarihli bir başka yazışmada, daha önce Hamidiye Hastahanesi olarak tanımlanan hastane Samsun Gureba Hastahanesi ismiyle verilmiştir. Samsun'da “bundan akdem îâneten tedarik olunan beş bin yedi yüz lira sarfıyla vücuda gelen” hastanenin masrafları için Hazine'den “senevi 50 bin kuruş” tahsisat istenmektedir. Burada Gureba Hastanesi'nin masraflarının karşılanması için talep edilen tahsisatın gerekçeleri de açıklanmaktadır. Hastanede, asakir-i şahane ve jandarma da dahil bir senede 1600 kişinin tedavi gördüğü; hastanenin “Avrupa şehirlerindeki hastahanelerde görülen intizam ve mükemmeliyet”e sahip olduğu, tahsisatın artırılma talebinin gerekçeleri arasında sunulmuştur.¹¹ Ancak istek kabul edilmemiştir.¹² Burada hastanenin toplamda 5700 lira harcanarak ve îâneten inşa edildiği açık bir şekilde tanımlanmıştır. Bununla birlikte inşaat için birtakım vergilerden elde edilen gelirin de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Samsun'da tütün denklemlerine getirilen ek vergi ile birtakım yapıların inşaat masrafları karşılanmıştır. 1904'te, bu vergiden elde edilecek gelirin bir kısmı hapishane inşa masraflarını, bir kısmı da hastanenin inşa masraflarını karşılamak üzere kullanılacaktır.¹³ Nitekim Canik Mutasarrıfı Hamdi Bey, Canik Sancağı'nda yetişen tütün denklemlerinden belli bir miktar para toplayarak hastane inşası için gerekli parayı sağlamaya çalışmıştır (Sarısakal, 2006: 40).

HASTANENİN MİMARİSİ

Gureba hastanesi, şehrin tepe noktasında, büyük bir bahçe içinde doğuya, kente ve denize cepheli bir şekilde konumlanmıştır (Foto. 2). Doğu cephesi aynı zamanda ana cephe olarak düzenlenmiştir. Planda yatayda gelişen büyük kütle yanlarda iki katlı, orta aksta ise üç kat olarak düzenlenmiştir.¹⁴ İki yan kanatta yer alan dikdörtgen kurgudaki mekanlar ve orta alanda, doğu/ön cephedeki uzantıyla T plan şeması oluşturulmuştur. Yan kanatlardaki iki büyük blok zemin ve birinci kat olmak üzere iki katlı; orta alanda ana girişi oluşturan birim ise tanımlanan iki kata ilaveten bir kat daha yüksek tutularak üç katlı olarak ele alınmıştır.

¹¹ BOA., DH.İD., 53/30, 15 Kanuni Sani 1327 (28 Ocak 1912).

¹² BOA., DH.İD., 53/30, 14 Rebiülevvel 1330 (3 Mart 1912).

¹³ BOA., ŞD., 1849/2, 9 Zilkade 1321 (27 Ocak 1904). Sonraki yıllarda bu verginin kaldırılması için Bafra halkının talepleri olmuştur. Bkz. BOA., DH.İD., 31/17, 10 Safer 1330 (30 Ocak 1912).

¹⁴ Hastanenin mimarisine dair ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır. Bkz. Bilici, 2011.

Fotoğraf 2. Hastanenin doğu cephesi /The East facade of the hospital. (N. Yazıcı, 2009)

Kargir binada katlar birbirinden yarım daire profilli silme ile ayrılmıştır. Zemin katla birinci katı ayıran bu silme cepheler boyunca uzanmaktadır. Zemin katta daha küçük tutulan dikdörtgen çerçeveli pencere açıklıkları cepheler ve katlar boyunca ritmik bir düzende yerleştirilmiştir. Simetrik bir cephe kurgusunun görüldüğü yapıda, doğu yönde basamaklarla ulaşılan ana girişin olduğu orta aks, üç kademe yaparak öne alınmıştır. Cephede giriş açıklığı dört ayakla taşınan bir revak şeklindedir; üstünde de yanlarda bir, önde üç sivri kemerli pencere açıklığının ve silmelerle belirlenmiş pano alanlarının yer aldığı çıkma düzeni bulunmaktadır (Foto. 3). Simetrik cephe kurgusunun plan şemasına da yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Katlarda, ana girişin bulunduğu orta alanda haçvari iç sofalı plan şeması görülmekte, bu iç sofanın etrafında odalar, mekanlar yer almaktadır. Orta alandan koridor bağlantısıyla yan kanatlardaki iki katlı büyük dikdörtgen kısımlara geçiş sağlanmaktadır.

Dönemi için karakteristik olan ana cephe ortasının öne çekilerek vurgulanması ve revaklı giriş kurgusu burada da görülmektedir. Dönemin çoklu üslup anlayışı içinde daha çok neo-Osmanlı üslubunu yansıtan hastanenin mimarı kesin olarak bilinmemektedir. Hastanenin mimarı olarak

Fotoğraf 3. Hastanenin doğu cephesindeki ana girişi / The Main entrance of the hospital located on the eastern facade. (N. Yazıcı, 2009)

kaynak gösterilmeksizin şehir mimarı Mösyö Valeri'nin adı verilmekle birlikte mimarının bu isim olduğuna dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır (Sarisakal, 2006: 40).

Hastane inşa edildiği dönemden günümüze değişikliklerle gelmiştir. Kitabe metninde 64 yataklı olduğu belirtilen hastanenin, günümüze kapsamlı müdahalelerle geldiği; hastanede kullanıma yönelik ilave ve bölümlenmeler yapıldığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

II.Abdülhamid Dönemi'nde inşasına başlanan veya inşası tamamlanan birçok mimari esere Hamidiye adı verilmiştir. Bu dönemde inşa edilen birçok yapının temel atma töreni veya açılışı cülûs gününe getirilmiş; büyük imar etkinliğine vesile olan yirmi beşinci cülûs yıldönümü vesilesiyle de cülûsa izafeten pekçok yapıya padişahın adı verilmiştir. Bugün Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde Hamidiye Mektebi, Hamidiye Camisi, Hamidiye Çeşmesi, Hamidiye Hastanesi adı ile pekçok eser görmek mümkündür. Bu isimlendirme de mimari eserlerin alınlığına eklenen kitabelerinde genellikle belirtilmiştir. Canik Gureba Hastanesi de Hamidiye adı verilen hastanelerden birisidir.¹⁵ Hastanede, mimariye ekli bir kitabe yer verilmemiş; hazırlanmış olan manzum kitabenin mermer bir sütuna kazınarak hastane bahçesi içinde uygun bir yere dikilmesi kararlaştırılmıştır. Kitabenin yapıdan bağımsız bir sütun üzerinde yer alması Osmanlı mimarlığında bilinen, alışılan bir uygulama değildir. Canik Gureba Hastanesi'nde giriş cephesi alınlığında kitabe yerleştirilmesi için uygun alan olmasına rağmen, kitabenin yapıdan bağımsız olması uygun görülmemiştir. Bu kitabenin inşa kitabesi olmaktan çok, bir teşekkür, minnet, ithaf ve "hediye" kitabesi olduğu; inşasına daha önce başlanmış olan hastanenin Samsun halkı tarafından padişaha cülûs hediyesi olarak "sunulduğu" anlaşılmaktadır. Bununla birlikte padişahın 25.cülûs yıldönümü etkinlikleri bağlamında, o tarihte tamamlanmak üzere olan veya tamamlanan birçok yapı bu anlamda padişaha ithaf edilmiş ve bu bilgi yapıların alınlıklarına yerleştirilen kitabelerle ifade edilmiştir. Canik Gureba Hastanesi bu anlamda istisna oluşturmaktadır.

Canik Gureba Hastanesi halkın yardımlarıyla inşa edilmiştir. İâne yöntemi, yani halktan para toplanması ve

yerel gelirlerden bir bütçe oluşturulması, Osmanlı'nın son döneminde birçok yapının inşasında baş vurulan bir yöntemdir. Dönemin birçok hükümet konağının da bu yöntemle inşa edildiği bilinmektedir (Yazıcı, 2019: 284-285). Halktan yardım toplanarak yürütülen inşaat işleri çoğu zaman merkezce takdirle karşılanmıştır. Bazen de yardım verenler tarafından şikayet konusu olabilmıştır. Yardım verenler, dönemin yazışmalarında "servet sahibi" kişiler olarak tanımlanmıştır. Samsun'da da hastane inşası için aynı yöntem uygulanmış; halktan maddi yardım toplamanın yanında tütüne getirilen ek vergiden inşa masrafları karşılanmıştır.

¹⁵ Nitekim gureba hastanelerinin büyük çoğunluğu da II.Abdülhamid Dönemi'nde inşa edilmiştir.

Sultan II.Abdülhamid'in 25. cülûs yıldönümü vesilesiyle sultana bağlılık ve minnet duygularını ifade etmek üzere hazırlanmış olan *Tebrik-nâme-i Millî* adlı eserde, "*Doksan iki senesi ağustosunun on dokuzuncu gününden itibaren tamir ve inşa ve tefriş olunan hayratı şerife*" arasında "30 hastahane" vardır. Bkz. *Tebrik-nâme-i Millî*, Tahir Bey Matbaası, tarih yok, s. 97.

KAYNAKÇA

ANONİM, tarih yok.

Tebrik-nâme-i Millî, Tahir Bey Matbaası, İstanbul, s. 107-108.

AYAR, M. 2007.

Osmanlı Devleti'nde Kolera İstanbul Örneği (1892-1895), İstanbul.

BAYRAKTAR, M. S. 2016.

Samsun'da Türk Devri Mimarisi, Samsun.

BİLİCİ, Z. K. 2011.

Samsun-Ruh ve Sınır Hastalıkları Hastanesi (Canik Hamidiye Hastanesi) Rölöve ve Restitüsyonu Üzerine.

CANTAY, G. 1992.

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dariüşşifaları, Ankara.

DOĞAN, O. (Haz.) 2009.

Son Devir Osmanlı Hastahaneleri Fotoğraf ve Planlar, İstanbul.

EMİROĞLU, K. (Haz.) 2008.

Trabzon Vilayeti Salnamesi, 1902, Cilt 20, Ankara.

MURSAL, S. 2017.

Osmanlı Devleti'nde İlk Gureba Hastaneleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

OCAK, B., KOCABAŞ, Ö. Y. 2014.

Bir Hastane Öyküsü: İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesinden İzmir Devlet Hastanesine, İzmir.

PABUÇCU, M. 2014.

“Osmanlı Devleti'nde Askeri Hastaneler (1876-1908)”, *Cappadocia Journal of Social Sciences*, 3, s. 85-100.

SARI, N., İZGÖER, A. Z. 2014.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devri'nde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler, İstanbul.

SARISAKAL, B. 2006.

Samsun Sağlık Tarihi, Samsun Araştırmaları-4, Samsun.

TONBUL, Z. 2009.

Tarihi Hastaneler, Gurebâ Hastaneleri'nden Memleket Hastaneleri'ne İlk Sivil Hastaneler, İstanbul.

VADALA, R. 1934.

Samsoun Passe-Present-Avenir, Samsun.

YAZICI METİN, N. 2019.

“Son Dönem Osmanlı Mimarlığının Başat Yapıları: Hükümet Konakları”, *Osmanlı Sanatında Değişim ve Dönüşüm*, Konya, s. 273-315.

YILDIRIM, N. 2013.

Gureba Hastanesinden Bezm-i Alem Vakıf Üniversitesi'ne, İstanbul.

YILDIRIM, N. 2014.

14. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler, Kurumlar, İstanbul.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri:

BOA., BEO., 1555/116553, Tarih: 22 Cemaziyelevvel 1318 (17 Eylül 1900).

BOA., DH.İD., 53/30, 15 Kanuni Sani 1327, (28 Ocak 1912).

BOA., DH.İD., 31/17, 10 Safer 1330 (30 Ocak 1912).

BOA., DH.İD., 53/30, 14 Rebiülevvel 1330, (3 Mart 1912).

BOA., DH.MKT., 2392/138, Tarih: 25 Rebiülahir 1318 (22 Ağustos 1900).

BOA., DH.MKT., 2403/97, Tarih: 22 Cemaziyelevvel 1318 (17 Eylül 1900).

BOA., DH.MKT., 2463/24, Tarih: 27 Zilkade 1318 (18 Mart 1901).

BOA., İ.DH., 1376, Tarih: 5 Rebiülevvel 1318 (1 Temmuz 1900).

BOA., İ.DH., 1381/1318? , Tarih: 1 Zilkade 1318 (20 Şubat 1901).

BOA., ŞD., 1849/2, 9 Zilkade 1321, (27 Ocak 1904).

BOA., Y.MTV., 307/34, Tarih: 7 Safer 1326 (11 Mart 1908).